Continuitate și discontinuitate în Drăguș contemporan: un studiu de caz

Alina JURAVLE

Cercetător independent
Independent Researcher
Personal e-mail: alina.juravle@gmail.com

Continuity and Discontinuity in Contemporary Drăguș: A Case Study

The following paper is a case study built from an unfinished research consisting of interviews conducted in 2013-2014. Aiming to analyze the ways in which life in households in the Transylvanian village of Drăguș had changed from the interwar period to modern days, my research only managed to cover life in one household. I follow the life course of the official owner of the household, an elderly woman who had set up the household in the 1960s, and of her son, to whom she had transferred household management and responsibility during the 1990s. Much smaller in scope, the resulting study places into light the manner in which the social and economic trajectory of a household is shaped by the life courses of its members and their specific context and tries to discern whether this household may still be conceptualized as a peasant one. Following the continuities and discontinuities of life in this village from the time it was researched by members of Dimitrie Gusti's School of Sociology to contemporary times, my study calls for a much more nuanced and detailed understanding of social change in Romanian villages.

Keywords: Drăguș, case study, peasant, household, social change, Dimitrie Gusti

O introducere

Articolul propus cititorului în cele ce urmează este un studiu de caz. Unul în formulă restrânsă și destul de modest, rezultat dintr-o cercetare neterminată întreprinsă în perioada 2013-2014. Pornită ca un demers în cursul căruia voiam să conectez elemente ale macroistoriei cu microistorii ale unor gospodării, conectate comunității din care acestea făceau parte, cercetarea mea s-a concretizat în cele din urmă în numeroase ore de lectură a unor documente, studii și volume relevante publicate de alți cercetători până în acel moment și într-o serie de interviuri semi-structurate urmărind o singură gospodărie. Ceea ce voiam, în fapt, să obțin era o înțelegere a felului în care s-a transformat viața gospodăriilor din Drăguș, din perioada interbelică până în contemporaneitate. În acest sens, urma să pornesc de la un *status quo* al anilor '30-'40, accesibil prin cercetările monografice ale Școlii lui Dimitrie Gusti, urmând a trasa din acest punct o imagine a schimbării sociale așa cum putea fi ea întrezărită la intersecția între forțele macroistoriei naționale și internaționale și istoriile unor gospodării, cu conexiunile și influențele lor comunitare.

Motivația pentru o astfel de cercetare o aflasem în destul de numeroșii ani în care fusesem pasionată de teme ce țineau de schimbarea, dezvoltarea și bunăstarea socială în spațiul rural românesc. Ajunsesem la percepția

faptului că, cel puțin în sociologia bucureșteană contemporană acelui moment, în măsura semnificativă în care aceasta îmi era cunoscută, preocupările pentru tot ceea ce însemna satele românești erau puține și predominant cantitativiste. Teoriile privind schimbările sociale prin care trecuseră și treceau spațiul rural românesc și locuitorii săi erau formulate pe baza datelor și indicatorilor ținând de regimul proprietății, dimensiunea medie a exploatațiilor agricole, dotarea cu unelte și utilaje agricole, dotarea cu bunuri de uz gospodăresc, existența sau inexistența infrastructurii, distanța față de centrele urbane, accesul la instrumente financiare, accesul la educație și nivelul acesteia, indicatori ai ocupării și șomajului, structura demografică, etc. Prezentul era schițat și înțeles în același termeni. Deși modelele rezultate erau explicații logic și teoretic satisfăcătoare, dincolo de un punct îmi lăsau impresia unei rupturi față de latura umană, concretă și nuanțată a realității sociale. Oamenii de rând nu mai aveau voci și nici capacitatea de a acționa și reacționa unic și independent – erau cifre comportându-se rațional într-o structură. Sociologia bucureșteană contemporană părea destul de departe de munca de teren a sociologilor interbelici din Școala lui Dimitrie Gusti, ce îmbinau metode cantitative și calitative de cercetare pentru a obține imagini detaliate și nuanțate ale unor comunități destul de diverse din punct de vedere social, cultural, economic, geografic, istoric, etc. Abia descoperind lucrările unor antropologi americani precum Katherine Verdery și Gail Kligman (ce implică în munca lor de cercetare a procesului de colectivizare și un număr de colaboratori români) sau David A. Kideckel am accesat o viziune întregitoare asupra proceselor de schimbare socială din spațiul rural românesc, una ce ține cont atât de macro-procese, de macro-forțe istorice și de factori structurali cât și de capacitatea indivizilor de a fi actanți în propriile vieți și de a schimba, prin agregarea acțiunilor lor, cursul real al istoriei și înfățișarea lumii lor sociale. Dorința mea a fost, în acest context, să realizez un studiu ce să reunească perspective multiple și să țină cont de particularități și nuanțe. Eșecul meu s-a adăugat însă unui gol de cunoaștere ce nu știu dacă a fost umplut în vreo măsură între timp. La 90 de ani de la cercetarea monografică a Drăgușului, cea mai amplă și mai ambițioasă dintre cele întreprinse de Dimitrie Gusti și monografiști, un demers similar planului gustist de cercetare a realității sociale românești sau un nivel similar de interes pentru spațiul rural românesc în rândul cercetătorilor români îmi sunt greu de imaginat. Am rămas până acum cu convingerea că perioade întregi din istoria socială recentă a diferitelor regiuni rurale ale României ne sunt necunoscute dincolo de un nivel superficial, după cum mai mult necunoscut, sociologic si antropologic, ne este și prezentul acestor zone, cu variațiunile sale.

Materialul ce urmează, urmărind traseul unei singure gospodării, nu lămurește, astfel, probleme numeroase și importante rămase fără răspuns, după cum nu își atinge nici pe departe scopurile inițiale. Sper însă să fie o schiță interesantă a transformărilor vieții într-o gospodărie din Drăguș, din anii '30 ai secolului XX până în primul deceniu al acestui secol, una ce să ridice întrebări noi de cercetare și, poate, într-un caz ideal și fericit, să stârnească întreprinderea unor noi demersuri de cercetare, atât de mult necesare.

Istoria unei gospodării

Cercetarea mea de teren, în măsura în care am reușit să o realizez, a început cu istoria unei gospodării din Drăguș. Pentru a descoperi această istorie, am explorat în primul rând istoria vieții unei bătrâne, membrul cel mai în vârstă al gospodăriei, în calitatea sa de depozitară a memoriei existenței acestei gospodării, cu un rol decisiv în evoluția acesteia. Am atins însă în interviurile mele și experiențele de viață ale unor alți membri ai familiei precum și, tangențial, ale unor membri ai vecinătății în care aceasta locuia.

Protagonista interviurilor mele este mama Tore[1], născută în aprilie 1937, ca Victoria Sofonea (a lu' Râmu lu' Popirad). Mama Tore este cea mai mare din cei 3 copii ai părinților săi. Ambii părinți sunt din Drăguș și provin din familii cu mai mulți copii – mama avusese 7 frați, tatăl avusese 9. Gospodăria părinților era situată pe ulița Husari, în capul satului, către munte și Drăgușel. Aceasta aparținea tatălui, copil mijlociu, ce rămăsese „pe curte" în gospodăria părinților săi. Își amintește că nu aveau multe animale, aveau 2 bivolițe, 2 porci și pământ suficient pentru nevoile lor, mai puțin pentru fân – pentru asta se duceau și lucrau în parte, împărțind fânul în mod egal cu proprietarii terenurilor, „pe Ardeal". Despre copilărie nu-și amintește multe. Joaca e mai puțină - își amintește că se jucau cu mingea și că se jucau de-a pitulușu'. În rest, amintirile din copilărie sunt legate de faptul că lucra cu surorile ei pe lângă casă, în gospodăria părinților – dădeau de mâncare la animale, scoteau apă și, când au crescut un pic, mergeau și cu părinții la câmp (la porumb, la cartofi, la fân, etc.). Mama Tore urmează doar 7 clase la școala din sat și, la doar 15 ani și jumătate, se căsătorește. Pe viitorul soț, Gheorghe, ce este cu 7 ani mai în vârstă, îl cunoaște din sat, dar interacționează cu el mai mult în iarna de dinainte să se căsătorească, la șezătorile de fete, că acolo mai *povesteau* (interacționau, stăteau de vorbă) fetele cu băieții. Cu el, menționează, nu a *povestit* așa mult, dat fiind că mai mult fugea de băieți. El însă o cere de la părinți prin intermediul unui unchi iar părinții o dau, deși ea nu ar fi vrut să se mărite. S-a măritat împotriva voinței ei pentru că nu se punea problema să se opună. Așa erau crescuți copiii, îmi explică - să fie ascultători, să asculte de părinți. Nunta are loc în luna februarie a anului 1952, la mire acasă, și durează o zi. De-acasă, de

la propria mamă, mama Tore primește de zestre haine, cârpe (ștergare brodate), un păretar, țoale simple, un țol de lână, de piuă. Primește de-asemenea pământ, după cum primește și soțul, împărțit de părinți în mod egal între copii. Cei doi se integrează inițial în gospodăria de origine a mirelui. În primii 15 ani de căsnicie vor locui la el acasă, împreună cu mama soacră și un frate mai mic al soțului, tatăl soțului fiind decedat. Mama Tore ia astfel numele de Bobeica după căsătorie, intrând în neamul soțului, ai cărui membri sunt cunoscuți drept "ai lui Neciu". În noua gospodărie, mama Tore se alătură mamei soacre pentru îndatoririle casnice și munca la câmp. De la soacră invață ceea ce nu a reușit să învețe în casa părintească în ceea ce privește munca femeilor în gospodărie. Soțul mamei Tore lucrează în momentul în care se căsătoresc la construcția combinatului Chimic din Victoria. Urmează între timp școala de electricieni și, când e gata combinatul, începe să lucreze ca electrician acolo. La fel ca și în gospodăria de origini, în noua gospodărie familia se descurcă fără a apela la munca unor persoane din exteriorul acesteia.

Anii '50 și primii ani ai căsniciei lor cuprind perioada cotelor și a colectivizării. Despre munca agricolă din perioada anterioară colectivizării își amintește că se desfășura după o anumită rânduială, pe sat. Terenul arabil al satului era împărțit pe 3 tarlale sau hotare și toată lumea punea aceeași cultură pe o tarla, rotația culturilor fiind și ea sincronizată pentru tot satul. În acest ritm și regim al muncii, obligația predării cotelor e resimțită ca fiind una destul de grea și despre cote mama Tore are cele mai multe și puternice amintiri. Aduse la lumină mai ales într-o discuție cu o vecină, acestea se leagă în principal de grâul pe care îl recoltau și erau nevoiți să îl ducă la trenurile cu care era rechiziționat, uneori în asemenea cantități încât nu le rămânea nici de sămânță. Vii mai sunt, de asemenea, amintirile legate de mașinile de treierat pe care sătenii le cumpăraseră și le utilizau în tovărășie după recoltarea grâului precum și cele legate de cultivarea și prelucrarea cânepii.

În privința acțiunilor ce preced înființarea fermei colective în sat își amintește că primeau vizite de „lămurire" de la primar și activiști, care voiau sa vorbească doar cu soacra și soțul, proprietarii de drept ai gospodăriei. Știe că oamenii erau amenințați că vor fi dați afară de la combinat dacă nu se în scriu în Colectiv, după li se promitea că vor fi branșați la curent și că vor fi scutiți și de cote și de impozite în cazul în care se înscriu. Știe și că ar fi existat ceva partizani în Drăguș, nu își aduce aminte însă nimic despre ei. Își mai amintește de supărarea pricinuită de faptul că au fost obligați să predea Colectivului animalele din gospodărie – și știe că în 1962 se termină colectivizarea, acela fiind anul în care se înscriu toți consătenii în Colectiv.

În 1960 începuse pentru mama Tore și istoria propriei gospodării. Fratele mai mic al soțului se însoară iar mama Tore și soțul ei încep să își construiască o casă pentru ei, urmând să se desprindă de gospodăria socrilor și să îl lase *pe curte* pe acest frate. Locul de casă sau heiul actualei gospodării îl primește mama Tore de la propria mamă. Construcția se întinde pe mai mulți ani, între 1960 si 1967 – însă se continuă, prin modificări aduse casei și acareturilor, chiar și în perioada în care am realizat interviurile. Mama Tore locuiește de-a lungul vieții în mai multe tipuri de case, participând la construirea a mai multe case și anexe gospodărești. Prima gospodărie în care locuiește, cea a părinților, cuprinde ca spațiu de locuit o casă de lemn cu o tindă cu cuptor, o cameră de locuit cu sobă și un celar, cu rol de cameră de depozitare pentru haine, lucrurile de zestre și alte obiecte ale familiei. În amintirile sale, acest tip de casă este singurul tip de casă de lemn ce putea fi găsit sat în acea perioadă. În gospodăria socrilor, mama Tore trece la a folosi o casă mică de lemn, ce aparținuse probabil părinților socrului său, pe post de bucătărie de vară și la a locui, alături de noua familie, într-o cameră zidită de socrul său în jurul anului 1947, înainte să moară. În cursul celor 15 ani în care aparține de această gospodărie, mama Tore și familia soțului, mulțumită salariului din industrie al acestuia, participă la extinderea acestei case de zidărie cu încă o cameră, șură și grajd. În anii '60, când își ridică propria gospodărie, cei doi pornesc prin a-și ridica 2 camere de zidărie și unele anexe necesare. Aceasta este, de altfel, perioada în care, din relatările mamei Tore, satul își schimbă înfățișarea, oamenii renunțând la casele din lemn, pe care le înlocuiesc cu cele din cărămidă. Acestea sunt realizate după un model la origini săsesc, adoptat inițial doar de cei mai avuți și mai cu vază oameni ai satului, singurii ce își permiteau să-ți ridice asemenea case.

Munca la colectiv îi aduce mamei Tore și gospodăriei un supliment de venit pe care îl folosește la ridicarea noii case. Banii pe care îi primea erau puțini însă, își amintește ea, aveau putere de cumpărare iar sumele respective ajută mult în efortul de ridicare a noii gospodării. Își amintește că erau plătiți pentru fiecare zi lucrată, cu bani și produse. Produsele le primeau le recoltă iar banii la sfârșitul anului. Din munca la colectiv își amintește în mod special cum lucrau pe echipe, care se făceau pe vecinătăți, la cartofi și la cereale, până la introducerea muncii mecanizate. Evocă de-asemenea ca semnificative perioadele secerișului, ce se realizează în echipe, cu coasele, pentru un număr de ani, până la introducerea mașinilor de secerat „Gloria" - pe care mama Tore le numește, simplu, „Glorii".

În 1968 în noua gospodărie a mamei Tore se naște primul copil, un băiat, pe care familia îl numește Ioan, respectiv Nelu. În 1970 se naște al doilea fiu, Doru – familia mai are și o fiică, însă aceasta trăiește doar o lună. Viața mamei Tore se împarte din acest punct între casă, copii, munca la Colectiv și munca pe lotul individual de teren, de 15 ari. Cât copiii sunt mici ajunge mai greu la Colectiv – lipsită în genere de ajutor de la alți membri

ai familiei, uneori mai lasă copiii la un unchi. Munca mamei Tore la CAP este necesară familiei, pe de o parte pentru veniturile și produsele la care le oferă acces, pe de alta pentru accesul la lotul individual de teren, acces condiționat de munca prestată aici. Soțul ei continuă să lucreze la Combinatul Chimic de la Victoria, alături de cea mai mare parte a bărbaților din sat, cu toții navetiști. Muncește la Combinat în ture de 8 sau 12 ore și, atunci când poate, lucrează și pe lotul primit în folosință de gospodărie.

Produsele primite de la CAP sunt neîndestulătoare, astfel încât acest lot are o importanță deosebită pentru asigurarea nevoilor de consum ale gospodăriei. Aceste nevoi sporiseră nu doar odată cu nașterea copiilor ci și pentru că, de la un punct încolo reîncepe să crească animale (1-2 vite sau bivolițe și 1-2 porci), pentru necesarul propriu dar și prin contracte pe care erau obligați să le încheie cu statul. Familia recurge în acest context la exploatarea intensivă a lotului propriu, la mici furturi din produsele Colectivului (foarte limitate, date fiind măsurile de pază luate de CAP) și la troc, principalul mijloc prin care își mai puteau procura cele necesare traiului. În fiecare primăvară, conform relatărilor mamei Tore, grupuri de oameni din Drăguș se întovărășeau, umpleau o mașină cu saci de cartofi, treceau munții și se duceau în satele din Oltenia să îi schimbe cu cereale.

Astfel merg lucrurile în gospodăria mamei Tore până în anii '80. Cei doi fii cresc și sunt trimiși la studii în afara satului – fiul ce mare face liceul agricol la Făgăraș, fiul cel mic o școală de bucătari în Brașov. În 1987 însă, soțul mamei Tore moare într-un accident în pădure la doar 57 de ani. Odată cu moartea soțului, începe o perioada foarte dificilă pentru ea – lipsită de venitul și ajutorul soțului, trebuie să se descurce cu 2 copii încă necăsătoriți, dintre care unul, cel mic, de 17 ani, încă la școală în Brașov. În situația aceasta dificilă, reușește totuși să găsească o sursă alternativă de venituri – învață de la o verișoară din vecini să confecționeze plăpumi. Întâi își face 2-3 pentru ea și apoi încep să vina femei la ea să o tocmească să le facă și lor. Așa reușește să își întrețină fii și să își mențină gospodăria, continuând să coasă plăpumi inclusiv în primii ani de după Revoluție.

La 55 de ani, în 1992, se pensionează, începând să primească pensie de la Colectiv. La 60 de ani primește și pensie de urmaș, de pe urma soțului. Între timp, însă, mama Tore predă în mare parte responsabilitatea gospodăriei către fiul cel mare, Nelu, care se însoară și el și se stabilește în casa părintească – rămâne pe curte. Primul care se căsătorește este fiul cel mic – însă el părăsește gospodăria.

În primăvara lui 1990, imediat după Revoluție, în sat se pune problema *desfacerii Colectivului,* după cum o numește mama Tore. Mama Tore este încă membru al CAP-ului în acest moment iar Nelu este angajat al acestuia, lucrând ca tractorist la CAP încă de când terminase liceul. În privința pământului, la fel ca peste tot în țară, vor fi reîmproprietăriți cei ce au dat pământul colectivului sau urmașii lor. Există, din fericire, în sat un registru al celor ce au intrat în Colectiv și al suprafețelor cedate acestuia, astfel încât poate fi calculat cuantumul ce revine fiecăruia. În baza acestui registru li se dau înapoi chiar și animalele, după numărul cu care s-au înscris în Colectiv. Dat fiind că nu li se mai pot da terenuri exact în locul în care le-au avut (oamenii nu mai știu unde le-au avut sau s-au făcut drumuri, canale și alte îmbunătățiri pe locurile lor), se ajunge la următoarea soluție: terenul agricol al Drăgușului este împărțit în 4 tarlale, după calitatea solului și fiecăruia dintre cei împroprietăriți i se dau parcele în fiecare din cele 4 tarlale, totalizând suprafața ce trebuie să le fie dată înapoi. Împărțirea se face de către primărie, împreună cu liderii CAP-ului și reprezentanți ai fiecărei vecinătăți. Prima dată terenurile sunt date vecinătăților și apoi membrilor acestora, după numărul casei. Vecinii primesc suprafețe de teren alăturate, ceea ce facilitează, ulterior, realizarea de schimburi între vecini și comasarea terenurilor. Procesul este unul îndelungat însă rezultatele sunt acceptate în final ca fiind suficient de juste pentru toată lumea, în cele din urmă. În privința justeții modului în care s-a făcut vânzarea imobilelor și a utilajelor din proprietatea CAP-ului, cel puțin în gospodăria mamei Tore încă mai planau dubii. Astfel, în percepția mamei Tore dar și a fiului și a norei sale, cei din conducerea CAP-ului și le-au vândut în principal unii altora, pe sume foarte mici – *„ei de ei".* Așa cum vom vedea ceva mai departe, achiziționarea acestor bunuri a fost unul dintre principalii factori ce au contribuit la succesul economic ulterior al anumitor persoane din sat și la erijarea lor în rolul unei noi elite economice, politice și sociale a Drăgușului.

Mama Tore este împroprietărită după 1990 și continua, până în momentul în care am realizat interviurile, să fie proprietarul terenurilor agricole ale gospodăriei. În tot acest interval ea lucrează în continuare în beneficiul gospodăriei – gătește, hrănește animalele, lucrează în gradinițele de pe lângă gospodărie și altele asemenea, contribuind pe măsura priceperii și a puterii de muncă pe care încă o mai are. Muncile agricole mai dificile îi sunt cedate însă lui Nelu și, în fapt, împreună cu acestea, și gospodăria și conducerea acesteia. Deși Mama Tore își păstrează o anumită autoritate în gospodărie, autoritatea și implicarea sa în treburile gospodăriei par a se diminua, cu voia sa, pe măsură ce înaintează în vârstă.

Nelu și Ana, soția lui, devin părinți la rândul lor în 1993. Cei doi au 2 fete – Simona, primul copil, și Dorina. Inițial Nelu și mama Tore se folosesc de animale pentru a-și lucra terenul. Nelu închiriază apoi un tractor mai mic și lucrează cu el și pe terenurile altor săteni, pentru a-și suplimenta veniturile. Până în 1996-1997, în mod special, dar și după acești ani, Nelu și Ana mai merg în București, în piețe, ca să își vândă cartofii, principalul lor produs agricol. Nu au însă prea mult timp să stea să îi vândă, presați de responsabilitățile gospodăriei

din Drăguș. Mai mult, în acești ani apar intermediarii, respectiv bișnițarii din piețe, persoane care nu vând ceea ce produc ci produse achiziționate de la producători sau alți comercianți și care ocupă treptat piețele. Lipsiți oricum de timp și de acces în piețe, cei doi ajung să își vândă cartofii intermediarilor, pe prețuri mici.

Bani din vânzarea cartofilor mai obțin grație inversării fluxului comercial al regiunii cu Oltenia. După 1990, sătenii din Drăguș nu se mai duc în Oltenia pentru schimburi – vin, în schimb, oltenii în Drăguș, pentru a le cumpăra cartofii și a le vinde mici și diferite produse necesare în gospodărie. Din relatările familiei, practic fiecare producător ajunge să aibă oleanul lui, cu care vorbește în fiecare an să vină să îi ia cartofii. Aceste modalități de a vinde produsele gospodăriei ce sunt destinate pieței se completează în anii ce precedă interviurile cu vânzări ocazionale către cea mai mare fermă din sat. Este vorba de o asociație, mai precis un grup de producători ce are, dincolo de dotările necesare producției și de producția proprie, soluții pentru depozitarea, ambalarea și chiar procesarea cartofilor și contracte comerciale consistente pentru plasarea produselor lor.

În jurul anului 1995, Nelu cumpără pentru gospodărie un prim tractor, luat la mâna a doua, cu bani obținuți în principal din vânzarea cartofilor. Ana și Nelu regretă și acum că nu au procedat în primii ani de după 1990 precum au procedat și alții, respectiv că nu au făcut un credit pentru a-și cumpăra primul tractor. Nu au făcut acest lucru dată fiind spaima de datorii și îndatorare a mamei Tore. Ce au pierdut însă, mi-au explicat, a fost un moment în care creditele se dădeau ușor, oamenii cumpărau un tractor cu un anumit preț și apoi, datorită inflației galopante, *"îl plăteau cu cocoșul"*, respectiv îi plăteau foarte ușor valoarea scriptică, pentru care făcuseră creditul, ce corespundea acum valorii unui umil cocoș. Între timp, până la realizarea interviurilor, Nelu reușise să își mai doteze gospodăria cu încă un tractor, de dimensiuni ceva mai mici și tot la mâna a doua. Achizițiile de genul acesta nu sunt însă o excepție în sat ci mai curând o regulă – din relatările lui Nelu rezultă că, în perioada realizării interviurilor, în sat ar fi fost circa 300 de astfel de tractoare, toate cumpărate cu bani obținuți din vânzarea de cartofi și din creșterea și comercializarea animalelor.

Până în anii în care am realizat interviurile, Nelu reușește să comaseze cele circa 6 hectare de teren arabil și fâneață ale familiei. Alături de această suprafață, însă, mai lucrează în arendă, conform spuselor lor, circa 12-13 hectare. Arendarea este o practică foarte larg răspândită în sat – multe din terenuri nu mai sunt lucrate de proprietarii lor, ce fie nu mai pot să le lucreze din cauza vârstei sau a lipsei mijloacelor, fie sunt plecați din sau au urmași plecați din sat, către alte localități sau în străinătate, migrația externă fiind un fenomen semnificativ în Drăguș încă din anii '90.

O bună parte din terenurile arendate de Nelu aparțin mamei Anei, văduvă și ea, Ana și Nelu având o relație foarte strânsă cu familia de origine a Anei. În sfera economică, cele două gospodării colaborează, de altfel, nu doar în privința terenului agricol – spre exemplu, cei doi își țin oile peste iarnă în anexele acestei gospodării și au aici și o grădină. De altfel, o altă extensie a gospodăriei actuale e constituită din prima gospodărie în care mama Tore trăiește după momentul căsătoriei, cea socrilor săi, moștenită de ea după moartea tuturor membrilor acestei familii. Spațiul acesteia, nelocuit, este folosit ca o anexă gospodărească, cuprinzând spații de depozitare pentru unelte și utilaje dar, animale și diferite produse dar și pentru mobilier și textile ce țin de moștenirea familiei.

Întreaga familie muncește enorm pentru asigurarea veniturilor și produselor necesare gospodăriei și a unui mic excedent. Ana și Simona muncesc și în gospodărie dar sunt și salariate – lucrează la barul și magazinul din centrul satului. Nelu are nevoie de ajutorul familiei dar are și un ajutor tocmit pentru muncile agricole, un bărbat sărman dintr-un sat de pe Ardeal. Mama Tore lucrează cât poate pe lângă casă iar mezina familiei părăsește gospodăria în 2014, însărcinată fiind, urmând să se și căsătorească, cel mai probabil. Alături de culturile agricole, o parte importantă a activității celor din gospodărie ține de creșterea animalelor – vaci și viței, porci și purcei de diferite rase, oi și găini – pe care o practică pentru propriul consum dar și pentru comerț. Pentru suplimentarea veniturilor gospodăriei, familia mai vinde viței sau purcei, spre exemplu, sau lapte prin sat. Ca și în cazul animalelor, rostul principal al culturilor din câmp este acela de a satisface nevoile de consum ale familiei, pe piață fiind valorificat doar excedentul obținut. La culturile din câmp se adaugă, pentru consum, cele din grădinițele familiei, în care mama Tore, ajutată și de noră și nepoate uneori, cultivă legume și fructe, precum și rodul unor pomi fructiferi.

Totul este însă obținut cu greu, cu muncă foarte multă și în ciuda unor factori ce fac foarte dificilă obținerea vreunui excedent. Din discuțiile cu Nelu și mama Tore rezultă că atât agricultura cât și creșterea animalelor sunt foarte puțin rentabile. Întreținerea și costurile de folosință ale tractoarelor, cumpărate și ele cu greu din câștigurile familiei, sunt foarte mari – fără ele însă munca agricolă ar fi aproape imposibil de realizat cu forța de muncă de care dispune familia. Terenul agricol al familiei este de slabă calitate și are nevoie constant de îngrășăminte, costisitoare și ele. O altă problemă ține de cartofii de sămânță – pentru a putea obține un excedent ce să poată fi valorificat pe piață, Nelu este nevoit să cumpere mereu cartofi de sămânță. Soiurile ce rodesc mai bine, dezvoltate în institute de cercetare, nu pot fi reproduse an de an de producători prin selectarea propriilor semințe, randamentul acestora scăzând drastic după un număr de ani. Cei ce vând aceste soiuri le vând la un preț mult mai mare decât al cartofilor de

sămânță pe care producătorii obișnuiți îi obțin. Nelu plătește 2 lei/kg pentru cartofii de sămânță pe care îi folosește, pe când cartofii de sămânță pe care îi obține el se vând cu 60 de bani/kg. În final, prețul pe care îl obține pe cartofii pe care îi vinde acoperă cu greu toate cheltuielile necesare pentru producție.

Cu animalele din gospodărie munca și costurile sunt și ele împovărătoare pentru familie. Într-o noapte de vară, în timp ce vorbeam cu mama Tore despre munca pe timpul Colectivului, i-am observat pe Nelu și Ana pregătindu-se să plece undeva cu mașina. Am aflat că se duceau să se îngrijească de niște viței pe care îi lăsaseră pe un teren de pășune al gospodăriei, într-un spațiu îngrădit - iar mama Tore mi-a explicat, cu această ocazie, câteva din dificultățile pe care le aveau în privința creșterii vitelor. Țineau vițeii pe pășunea lor pentru că ieșeau mai ieftin decât dacă i-ar fi dat la ciurda satului – volumul de muncă necesar în gospodărie, considerabil oricum, creștea suplimentar în acest context. Dincolo de nevoile de consum ale familiei, din punctul de vedere exprimat în acea noapte de mama Tore, situația era destul de dificil de ținut într-un echilibru economic și cu mult mai greu într-o zonă relativ profitabilă. Vitele adulte ale gospodăriei sunt ținute în special pentru lapte și pentru vițeii pe care îi nasc. Vițeii sunt mai valoroși pe piață, în acel moment, în special jurul vârstei de 2-3 luni când valorează pe piață în jur de 1200 de lei. Totuși, atunci când vinde vițeii, familia nu mai are ce face cu laptele vitelor adulte, pe care nu-l pot consuma sau vinde în totalitate. Așa că achiziționează, în locul vițeilor ceva mai mari, viței mai mici, de câteva zile, pe care plătește în jur de 600 de lei. Prețul vitelor nu crește semnificativ pe măsură ce înaintează în vârstă – dimpotrivă, valoarea lor scade cu cât sunt mai bătrâne, valoarea unei vite adulte fiind de circa 2000 de lei. Trebuie să fie vândute cât mai repede, plasate pe unde se poate. Mama Tore își exprimă îngrijorarea și mâhnirea în cursul discuției cu mine – nu știe dacă se vor descurca, nu știe cu ce vor hrăni vitele la iarnă și nici ce ar putea face cu niște juninci cu care au rămas, a căror valoare e deja scăzută, pentru care trebuie să cheltuiască mult și pentru care nu mai primesc subvenție în acest an. În genere, aflu din spusele mamei Tore, câștigul, dacă există vreunul, este unul destul de nesemnificativ în raport cu munca depusă, cheltuielile cu hrana și cu îngrijirea animalelor și nevoile gospodăriei.

În discuțiile cu Nelu am atins și subiectul sprijinului pe care gospodăria îl primește sau pe care l-ar putea primi în baza Politicii Agrare a Uniunii Europene și a Programului Național de Dezvoltare Rurală. Până în 2007, mi se spune, familia nu beneficiază de niciun tip de subvenție – după aderarea la U.E., primesc subvenții pentru fiecare 0,3 ha de teren lucrate precum și circa 400 de lei/an, impozabili, pentru fiecare vită (însă nu în fiecare an). Sumele, mi se explică, nu sunt de prea mult ajutor. În privința măsurilor pe care le-ar fi putut accesa prin Programul Național de Dezvoltare Rurală oportunitățile reale sunt destul de puține. În ultimii ani, sătenii sunt convocați periodic la Căminul Cultural, ce funcționează ca spațiu de întrunire în care sunt informați și în cadrul căruia discuta diferite probleme locale, pentru a fi informați de către firme de consultanță privind măsurile din PNDR pe care le-ar putea accesa. Aflând de ea, Nelu ar fi vrut să acceseze măsura prin care este sprijinită instalarea tinerilor fermieri, respectiv o măsură în baza căreia tinerii sub 40 de ani, cu studii agricole, care lucrează deja de un număr de ani în agricultură și care preiau o exploatație de la un vârstnic primesc un ajutor financiar nerambursabil în cuantum de câteva zeci de mii de euro. Mama Tore e în continuare proprietara terenurilor agricole iar Nelu îndeplinește toate criterii în momentul în care află de această măsura, mai puțin cel privind limita de vârstă. Speră totuși în continuare să poată totuși să acceseze măsura printr-un transfer de proprietate către Simona, fiica cea mare, ce urmează, după cum se arată lucrurile, să rămână în gospodărie. Discutăm și despre alte măsuri, însă nu crede ca le-ar putea accesa. Pe cea pentru sprijinirea modernizării exploatațiilor, în baza căreia se pot accesa cele mai mari sume nerambursabile, nu o poate accesa pentru că, din surse proprii, nu are cum să acopere contribuția de 50% din valoarea investiției pentru care solicită finanțarea nerambursabilă. O altă măsură pe care o pun în discuție, având în vedere caracterul pe care observasem că-l are gospodăria lor, este cea privind sprijinirea exploatațiilor de semi-subzistență, o măsură prin care acestea primesc un ajutor financiar ce să le ajute să își sporească dimensiunea economică și să obțină o mai bună inserție pe piață. Nelu știe și de aceasta – ține minte că i-a fost evaluată gospodăria și că îndeplinea, parcă, cerințele de dimensiune economică a exploatației, respectiv avea suficiente UDE (Unități de Dimensiune Europeană), dacă erau luate în calcul și animalele, pentru a accesa această măsură. Nu dorea însă să facă acest lucru, considerând riscurile implicate a fi prea mari. Pentru a primi finanțarea nerambursabilă prevăzută de această măsură, ar fi trebuit să depună un proiect ce să conțină un plan de afaceri ce să includă ținte de dezvoltare asumate pentru următorii 5 ani. Proiectele depuse sunt însă scrise de consultanți, singurii care stăpânesc scrierea de proiecte, cu știința și jargonul ce le sunt specifice. Aceștia pun în planul de afaceri inclus în proiectul ce trebuie depus ceea ce știu ei că trebuie să fie scris în plan, lucruri pe care nu le discută cu el. Incertitudinile i se par lui Nelu prea mari - i se pare prea periculos să își asume asemenea lucruri, riscând, dacă nu respectă condițiile, să piardă ce are, să fie nevoit să dea bani înapoi și altele asemenea. Mai are și un ultim motiv - nu are timp pe care să îl poată pierde cu birocrația (*„cu hârtiile”*) sau umblând de colo-colo pentru asemenea lucruri.

Familia nu este totuși apăsată de sărăcie iar gospodăria, deja destul de întinsă și de complexă,

sporește totuși puțin câte puțin. Gospodăria ale cărei baze sunt puse de mama Tore și soțul ei în anii '60 este deja extinsă dincolo de cele 2 camere construite inițial cu alte două camere, o bucătărie de vară și un foișor, o șură și un grajd, grădinițe cu legume, fructe și pomi fructiferi, teren arabil și fâneață și are în folosință terenuri arabile luate în arendă și terenuri intravilane, clădiri și anexe ce țineau, inițial, de alte două gospodării. În cursul anilor în care au loc vizitele mele de cercetare, familia investește puținul surplus pe care îl obține în extinderea și reamenajarea după standarde orășenești, mai moderne decât cele ale mamei Tore, a casei locuite: își construiesc și modernizează o baie, îi adaugă încă o cameră, mai schimbă din mobilier. Se gândesc, în plus, să mai amenajeze poate una din cele 2 odăi inițiale ale casei, acum în genere nefolosite, în spațiu de primire pentru turiști, inspirați de experiența găzduirii mele în casa lor și de alte câteva experiențe similare, ivite cu un prilej sau altul. În fine, un alt lucru pe care familia îl reușește, în intervalul cercetării mele, în eforturile sale de a-și aduce traiul la standarde percepute ca fiind mai bune, este cumpărarea unui calculator. Într-una din vizitele mele, una făcută împreună cu soțul meu, Ana și Nelu ne-au rugat să le alegem și cumpărăm noi un calculator second-hand din București. Suma de care dispuneau pentru el era de 500 de lei – iar pentru faptul că l-am cumpărat și l-am transportat noi ne-au răsplătit dăruindu-ne cartofi.

Cu toate aceste adaosuri și îmbunătățiri gospodărești, totuși nimic din stilul lor de viață sau din dotările casei nu denotă în acea perioadă un nivel ridicat de bunăstare. Traiul lor rămâne foarte modest iar zilele lor rămân în genere sub semnul hărniciei, dedicate muncii în și pentru gospodărie. Mama Tore, cu care îmi petrec cea mai mare parte a timpului, afirmă în mai multe rânduri datoria omului de a munci – dar reclamă lipsa unui spor al muncii familiei ei în prezent, al unui rezultat satisfăcător al ei, mai ales în raport cu volumul ei. În noaptea în care îmi povestește despre grijile legate de creșterea animalelor și de câștigurile prea mici sau inexistente de pe urma lor, îmi spune astfel despre activitatea lor: *„te alegi cu munca, numai cu munca"*. Pentru ea destinația câștigului e clară – gospodăria, în primul rând, și familia, în subsidiar. Cuvintele ei descriu în acea noapte acest rost și neputința resimțită față de el: *„trebuie sa mai faci câte ceva - pe ce să cumperi să mai faci, să mai lucri pe-acasă câte ceva?"*. Încheie însă resemnată, afimând ceve ce pare a fi o parte fundamentală a firii și a destinului lor: *„asta e – suntem datori să lucrăm [...] să nu zici că stai în loc, lucri ceva..."*

Rămășite ale industriei casnice

În încercarea mea de a descoperi felul în care viața gospodărească s-a schimbat în Drăguș dincolo de perioada interbelică, o temă ce mi s-a părut de mult interes a fost cea a industriei casnice, restrânsă în cercetarea mea la tema producției de textile în gospodărie. Producția unei game largi de textile în gospodărie, pentru uzul membrilor acesteia, este o parte foarte semnificativă a industriei casnice în gospodăria interbelică din Drăguș, ce mai are componente ce țin de prelucrarea lemnului și a altor materii prime, producția de diferite unelte, realizarea de construcții, ș.a. Prezența unei vii și puternice industrii casnice, practicarea agriculturii de subzistență și lipsa caracterului de marfă al celei mai mari părți din bunurile produse și folosite în gospodărie sunt printre principalele caracteristici ale unui tip economic țărănesc pe care cercetătorii Școlii lui Dimitrie Gusti îl identifică în Drăgușul interbelic. Să urmăresc modul în care componentele acestui tip economic s-au schimbat de-a lungul anilor era unul din principalele obiective ale cercetării mele. Într-un final am putut schița doar câteva ipoteze și contura o imagine cu destul de puține detalii despre întregul proces, așa cum vom vedea în partea finală a acestui studiu. Cercetarea producției de textile în cursul acestei perioade ar fi meritat să fie una mult mai amplă și mai plină de detalii – în lipsa unei asemenea cercetări, informațiile rezumate mai jos ar putea să fie măcar un început pentru o asemenea cercetare.

În perioada interbelică monografiștii află în Drăguș o vie și puternică ramură a activității economice țărănești, producția de textile în gospodărie, o ramură ce implică aproape exclusiv munca femeilor. Dincolo de producția uneltelor pe care femeile le folosesc an de an, cojocăria este una din puținele ocupații din această sferă în care poate fi regăsită și munca bărbaților. În rest, de la semințe și fibre animale până la obiectele de îmbrăcăminte sau de decor finite, femeile stăpânesc și dau mai departe, generație de generație, tot procesul de producție ce asigură toate textilele necesare gospodăriei și familiei. În campania monografică din 1929, Mircea Vulcănescu constată că aceste obiecte nu aveau un preț pentru țăranii din Drăguș, ele nefiind o marfă – plecând de la această constatare el analizează și teoretizează apoi un tip economic țărănesc în care economia de schimb, bănească, pătrunsese foarte puțin sau deloc. Însă lumea socială a țărănimii nu este nicidecum una statică în perioada în care monografiștii cercetează, revenind periodic, Drăgușul. În privința textilelor, în perioada anilor '30-'40 este vizibilă deja o modificare și o diversificare a motivelor decorative pe care țărăncile le folosesc. Cele mai tinere își decorează casele și straiele folosind culori și motive ceva mai variate, deja diferite față de simplitatea geometrică și coloristică a celor bătrânești. Femeile încep să folosească bumbac în realizarea textilelor din gospodărie, bumbac pe care îl cumpără. Prelucrează însă, în continuare, în principal cânepă și lână din gospodăriile proprii. Dincolo de schimbările ce țin de aspectul textilelor și pătrunderea

economiei bănești în producția acestora, există o continuitate a practicilor femeilor din Drăguș până în momentul realizării colectivizării. Ruptura survine după colectivizare – odată cu terenurile agricole, gospodăriile își pierd cânepiștile, respectiv terenurile pe care cultivau cânepa. Odată cu acestea femeile pierd principala materie primă prelucrată pentru textilele necesare în gospodărie.

Despre continuitățile și discontinuitățile din prelucrarea textilelor am vorbit în mai multe rânduri cu mama Tore. Una din discuțiile cele mai interesante a fost una avută cu mama Tore și o vecină a acesteia, într-o seară, pe o bancă în fața casei, în vreme ce așteptam vitele să vină de la păscut. Le-am găsit pe bătrâne discutând despre mersul lucrurilor prin țară și am dus discuția către perioada cotelor. Odată întrebate despre cote, memoria celor două a înviat, cele două completându-se reciproc în timp ce îmi zugrăveau momente legate de predarea cotelor, vremurile de dinaintea colectivizării, îmblătirea grâului cu batozele pe care sătenii și le cumpăraseră prin întovărășire, accidente teribile petrecute cu prilejul folosirii acestora, toate etapele cultivării și prelucrării cânepii, ce erau încă foarte vii și clare în amintirile lor - și altele asemenea.

Înainte de colectivizare, îmi explică atunci bătrânele, oamenii aveau haine de vară și haine de iarnă, lucrate în casă din cânepă în principal. Altele nu se găseau – *„izmene nu erau, de-ăstea de cumpărat – nimic!"* îmi explică vecina mamei Tore. Aveau mai puțin de 10 rânduri de cămăși în genere, dar ajungeau să aibă chiar și 6-7 rânduri. Dacă aveau mai mulți copii aveau mai puține rânduri cu toții, circa 2-3. Le-am întrebat ce-au făcut odată rămase fără cânepă și mi-au explicat: *„au ieșit de-ăstea de cumpărat, au ieșit salopete, o ieșit pantaloni..."* Angajați în număr tot mai mare în industrie, având acum venituri din industrie și de la CAP și acces la produsele industriale, sătenii renunță la straiele țărănești și își cumpără hainele.

În locul cânepii, CAP-ul începe să cultive in, dus apoi la Cârța, o localitate din zonă, pentru a fi prelucrat. Atunci se apucau și mai furau in – luau câte puțin și îl lucrau pe furiș și mai făceau câte ceva, saci în principal, pentru că nu se găseau deloc și nu aveau din ce altceva să îi facă. Alte lucruri mai puteau face din bumbac, pe care îl cumpărau – sacii însă îi făceau doar din in, cei din iută și nailon fiind disponibili abia târziu, mulți ani după colectivizare. Bătrânele își amintesc riscurile pe care și le asumau ca să fure puțin in în acei ani: felul în care trebuiau să se furișeze, cum își lăsau copiii singuri acasă, cum se băgau și prin râu ca să ajungă să ia in și nu fie prinse și cum cărau snopii de in cu spinarea.

După cum aflu în cursul altor discuții, femeile mai lucrează și după colectivizare, în măsura în care pot face rost de bumbac, înlocuitor pentru cânepă, și de lână. Înnoirea și transformarea motivelor folosite, a culorilor și a altor elemente din realizarea țesăturilor continuă. Mama Tore și generațiile de femei ce traversează această perioadă sunt încântate să găsească surse noi de inspirație, să copieze modele noi unele de la altele, să îmbogățească compozițiile, să inoveze coloristic, să realizeze forme noi, mai complexe, tinzând spre un soi de „realism" al reprezentării, desprinzându-se de formele geometrice mai simple pe care le realizau înaintașele lor. Se țin chiar și șezători în continuare, până prin anii '80 și chiar și după, mult mai rare și restrânse însă. Se lucrează în genere tot mai puțin, după cum se dă mai departe tot mai puțin din ceea ce înaintașele stăpânesc. Femeile mai tinere, fiicele, norele și nepoatele bătrânelor satului mai știu foarte puțin sau deloc din ceea ce știau acestea să facă.

De altfel, textilele lucrate în casă de femeile din Drăguș, indiferent de generația din care fac parte, au un statut destul de ambiguu în perioada în care am realizat interviurile. Unul din primele lucruri pe care le-am observat odată ajunsă în gospodăria mamei Tore a fost prezența unui păretar și a unor cârpe (ștergare) expuse în curte, pe peretele unui fel de șopron anexat bucătăriei de vară. Folosit cu o destinație mixtă, spațiu de masă, de petrecere a timpului liber dar și spațiu de depozitare, vizibil atunci când intrai în curte și totuși exterior și cu un statut cumva inferior restului casei, acest spațiu era singurul în care familia îi mai permitea mamei Tore să expună din textilele la care muncise. În partea nouă a casei asemenea obiecte nu-și aveau locul. Tot restul muncii ei stătea închis într-un dulap din partea în genere nelocuită a casei. Textilele ce aparțineau socrilor mamei Tore, straie țărănești și obiecte de decor, erau păstrate de familie în vechea casă a acestora, nelocuită și destul de degradată. Uneltele folosite de femei odinioară aveau o soartă mai rea de atât. Bucăți din războiul de țesut al mamei Tore zăceau împrăștiate într-un fund de grădină și prin podul casei. Soarta războiului ei de țesut nu era nicidecum singulară, am aflat de la ea. O altă femeie din sat, ce încă mai țesea, mi-a explicat la un moment dat că o problemă pentru oricine ar mai vrea să țească, dacă ar mai vrea, ar fi aceea de a găsi toate piesele necesare pentru războiul de țesut și pentru procesul de pregătire a firelor pentru țesere. Devenite între timp rarități, ele mai puteau fi găsite doar cu greu, căutate și adunate din mai multe gospodării.

Lucrul oarecum paradoxal în privința statutului acestor țesături ține însă de valoarea pe care ele o au totuși pentru săteni. Deși în viața de zi cu zi aspirațiile lor tind către respingerea sau marginalizarea elementelor identitare țărănești și se îndreaptă mai curând către o estetică și un standard de viață orășenești, familia mamei Tore și sătenii din Drăguș sunt totuși conștienți de valoarea identitară, socială și economică a acestor țesături. Mama Tore, la fel ca și alți bătrâni din sat, le păstrează pentru momentul morții lor, respectiv pentru înmormântare – păstrează în acest sens în special haine, fețe de pernă bogat ornamentate și cârpe. Pentru cei bătrâni utilizarea acestor textile pentru înmormântare

pare a ține de o dorință de a trece din această lume într-un mod demn și autentic, congruent cu identitatea lor originară. Pentru cei mai tineri însă, cutuma pe care bătrânii o perpetuează în sat poate ușor să devină mai mult o povară financiară. Nu toate gospodăriile dispun de țesături moștenite din bătrâni sau făcute de bătrânele casei. Înzestrarea în momentul căsătoriei cu asemenea obiecte nu mai constituie un imperativ social în sat. Unele femei nu au ce să dea mai departe pentru că nu le-au făcut sau nu le-au primit, pe când unele nu vor, pur și simplu, să dea asemenea obiecte. Cei ce nu au trebuie să cumpere de la cei ce au unele gata făcute sau de la foarte puținele persoane din sat care încă le mai fac. Am aflat astfel, dintr-o altă discuție foarte interesantă purtată la poarta casei mamei Tore, cu ea și 2 vecini, că o singură cârpă din cele necesare pentru înmormântări costă în sat circa 300 de lei. După cum se exprimă o vecină a mamei Tore, *„păi, tișă[2], dacă o cumperi cu trei milioane apăi îți convine să bagi trei milioane așa în pământ? Plus că hainele și câte-câte..."* Pentru interlocutoarea mamei Tore, este apăsătoare financiar nu doar îndatorirea de a avea și de a cumpăra textilele necesare pentru înmormântare ci și aceea de a cumpăra pentru sine și pentru copiii ei hainele și obiectele necesare pentru alte evenimente sociale – serbări școlare și zile de sărbătoare ale comunității. Imperativul căreia ea i se supune este acela de a fi *în rândul lumii* și de a face lucrurile așa cum *se fac.* Pentru această vecină, sensul procurării acestor lucruri este unul social și ține de statutul ei de membru al comunității sătești, ce îi impune anumite obligații. În cuvintele sale, caută să le cumpere *„că ne trebuie, că le-mbraci, că dacă nu...că dacă aș veni ca doamna sau domnișoara, ce ești? [...] doamna – și aș veni, la ce să îmi trebuiască șurț să dau 20 de milioane sau 15 milioane, la ce, să-l țin așa de frumusețe? Să-l iau să ce, să-l țin de frumusețe?"* Într-un final, conclude astfel, în asentimentul mamei Tore și a vecinului în vârstă cu care se desfășoară conversația:

V[3]: - Toate-s scumpe...Rânduiala!
MT[4]: - Rânduiala, rânduiala, așa e!

Imperativul de a deține aceste lucruri nu provine însă neapărat *din bătrâni* în ceea ce privește serbările școlare și zilele de sărbătoare – ci ține de inițiative ale autorităților spirituale și intelectuale locale, respectiv ale preotului și ale învățătorilor și profesorilor din sat, cărora sătenii li se supun negreșit.

În privința prețului, formarea sa în cazul acestor obiecte pare a ține, dintr-o cercetare sumară, de raritatea lor pe piață, de valoarea și utilitatea socială ce le este atribuită în comunitate, valoarea atribuită muncii celor ce le-au făcut și de nivelul de informare al vânzătorului și cumpărătorului privind prețurile practicate pe piață, în comunitate. Din spusele vecinei mamei Tore, prețurile pentru elementele costumului feminin merg de la 250 până la 3000 de lei. Împrumutarea celor necesare de la vecini nu este o soluție decât temporar, dat fiind că aceste lucruri, după cum spun femeile, nu prea se dau - în cele din urmă fiecare se vede nevoit să își procure toate cele de trebuință. În final, procurarea textilelor pe piață se integrează eforturilor considerabile pe care oamenii le fac pentru a-și dota familia și gospodăria cu toate cele necesare, acum incluzând o componentă financiară consistentă.

Straiele țărănești ale oamenilor din Drăguș, la fel ca și obiectele țărănești de decor, își păstrează și ele o ambiguitate a statutului. Situația straielor rămâne astfel în ciuda faptului că sunt purtate în cursul riturilor de trecere, în zile de sărbătoare la biserică sau cu ocazia sărbătorii comunitare a „zilelor Drăgușului", spre exemplu, cu mândrie și cu conștiința faptului că sunt *speciale.* Sunt astfel prin aceea că sunt o marcă identitară a apartenenței la satul lor, unul mai cu vază prin atenția de care a beneficiat de-a lungul timpului, și sunt mai bogat ornamentate decât cele din alte sate din Țara Oltului. În ițele acestui statut sunt intercalați mai mulți factori, unul din ei ținând de problema prețului lor, prețul prea mare al acestora făcându-le inaccesibile pentru unii, valoarea lor socială degradându-se totuși odată cu dificultatea tot mai mare de a le obține. Conectată acestui factor este raritatea acestor obiecte – prețul lor crește odată cu reticența oamenilor de a le împrumuta sau de a le vinde precum și datorită faptului că un număr foarte mic de persoane încă le mai produc. Mama Tore, vecina mai tânără și vecinul în vârstă cu care discută, cunoscând de-altfel cea mai mare parte a oamenilor din sat, nu sunt siguri în identificarea a mai mult de 2-3 persoane ce să mai lucreze asemenea textile. Dintre tinerele și tinerii satului mi se spune în mod repetat ca mai nimeni nu vrea să învețe și să lucreze în zona producției casnice de textile, chiar dacă veniturile pe care le-au putea câștiga, după cum se pare, ar putea fi consistente. Dincolo de funcția pe care aceste straie o au în ocaziile speciale ale vieții sociale a comunității, ele nu mai sunt considerate practice sau dezirabile, realmente, necorespunzând, de altfel, aspirațiilor generației mai tinere în materie de standard de viață, la fel ca și obiectele decorative. După cum spune despre aceste haine o vecină în vârstă a mamei Tore, *„ălea pe care le-am lucrat sunt în dulapuri, nu-i mai trebuie nimănui, că zice că le e cald".* Munca de acest tip nu mai este considerată dezirabilă, mi se mai spune, considerată prea multă și grea pentru femeile mai tinere din sat: "*tineretul se vaietă mai rău ca noi!"* spune mama Tore într-una din discuțiile despre munca de realizare a unor asemenea obiecte.

În fine, un dialog între mama Tore și vecina în vârstă despre care am vorbit anterior poate să încheie cel mai bine această expunere:

V[5]: - Doamne, o nu va mai lua cineva treburile aiestea de la cap?
MT: - Mai ia cine....cine, Doamne? Vezi că nu vrea să

mai puie...
V:- Ar fi o frumusețe, numai să vadă!
I[6]: - A, daa, eu aș vrea să văd, musai...
V: - Numai să vadă...
MȚ: - Vezi că nu te mai lasă să mai pui un țol că trebuie de-ălea de cumpărat! Ai țesut degeaba!
V: - Ș-apăi ce-ai vrea să faci cu ele?
MȚ[7]: - Păi da' ce să faci cu ele? Intră moliile-ntre ele, că dacă...
V: - În ălea de bumbac nu intră [neinteligibil]...
MȚ: - De cânepă nu, nu, da' țoale de-'stealante...
V: - De-estea de lână, ia[8]...Ai putut să strici ochii toată iarna!...
MȚ: - S-o gătat, s-o schimbat lumea cu totul!...

Continuitate si discontinuitate

Care ar fi, așadar, elementele de continuitate și discontinuitate a vieții într-o gospodărie din Drăguș, în măsura în care am reușit să le identific în urma cercetării mele?

Un prim element de continuitate ține de sistemul onomastic drăguțan. Elemente ale acestui sistem, descris de H. H. Stahl într-un articol din anii '30[9], se regăsesc în continuare în Drăguș. În primul rând, populația stabilă din sat se identifică în continuare în toată această perioadă nu după numele oficial, ci in funcție de numele de poreclă al gospodăriei. Unul din primele lucruri pe care mama Tore și nora sa, Ana, mi le explică, este acela că oamenii din Drăguș poartă un nume care vine din moși-strămoși, o poreclă moștenită pe curte – numele indică aici, după cum subliniază și H. H. Stahl, nu doar apartenența la un neam, o familie, ci și la o anumită gospodărie. Sătenii sunt cunoscuți astfel după numele gospodăriei în care sunt născuți, până la căsătorie, după căsătorie luând numele gospodăriei în care intră, indiferent dacă sunt femei sau bărbați. Astfel, mama Tore este, din naștere, a lu' Râmu lu' Popirad, după tatăl său, rămas moștenitor al gospodăriei părintești. După căsătorie devine a lu' Neciu, după soț, în gospodăria căruia intră. Interesant este însă că, în momentul în care își întemeiază o nouă gospodărie, pe un loc gol, ce aparținuse mamei sale, familia nu își schimbă numele – rămân ai lui Neciu, după vechea gospodărie. Ana, soția lui Nelu, devine și ea una din ai lui Neciu în momentul în care intră în această gospodărie prin căsătorie. De altfel, Un alt exemplu interesant ar fi cuscra mamei Tore, mama Anei, a cărei gospodărie ar fi trebuit să fie următoarea cercetată de mine. Într-o discuție despre descântatul de deochi, pe care încă îl mai practica (un alt element de continuitate, de altfel, mai deloc explorat însă), mi-a mărturisit că ea ține de a patra generație de oameni ce știu să descânte – înaintea ei au știut mama, bunicul și străbunicul. Întrebată de mine de-a cui este, mi-a zis ca e a lu' Cârligea, a lu' Țică a Cârligei. Abia la mai mult timp după această discuție, răsfoind cartea Ștefaniei Cristescu-Golopenția privind *"Gospodăria în credințele și riturile magice ale femeilor din Drăguș"*[10] mi-am dat seama că avusesem de-a face cu nepoata sau fiica lui Matei și a Mariei Jurcovan, ambii informatori ai autoarei, cunoscuți în sat și menționați în carte drept Mateiu și Măriuța Cârligii. În perioada în care monografiștii cercetează Drăgușul, bătrânul Matei Jurcovan sau Mateiu Cârligei este baci al satului. Fotografiat în mai multe rânduri de fotograful monografiștilor, el este informator nu doar pentru Ștefania Cristescu-Golopenția ci și pentru Traian Herseni, în chestiuni ce țin de studiile sale de sociologie a stânei – precum și pentru alți monografiști, cel mai probabil. Între aceștia Henri H. Stahl, care îl menționează chiar în studiul său privind sistemul onomastic din Drăguș, între exemplele de bărbați "gineriți pe curte" – prin căsătorie el ia numele heiului sau gospodăriei în care intră, ce aparține neamului soției. În fine, sistemul onomastic și ușurința pe care el o creează în marcarea și păstrarea continuității gospodăriilor și neamurilor, identificarea celorlalți membri ai comunității și relaționarea cu ei sunt totuși amenințate de pătrunderea și stabilirea unui număr crescut de străini în gospodăriile din sat – oameni pe care mama Tore nu îi mai știe după nume, neam și gospodărie.

Strâns legat de sistemul onomastic este cel de transmitere a proprietății. Cea mai mare parte a gospodăriilor, din informațiile pe care le-am primit, se păstrează și se transmit, și înainte și după 1989, respectând în linii mari practici ancestrale. Gospodăriile cu toate proprietățile ce le sunt asociate nu se transmit, în fapt, după moartea proprietarului lor, ci încă din timpul vieții acestuia, prin înzestrare. Practica rămânerii unuia dintre copiii familiei în casa părintească pentru a prelua gospodăria și a avea grijă de părinții în vârstă este răspândită pe scară largă în Țara Oltului înainte de 1989[11] și, după cum vedem, continuă și după 1990. Menținerea unei solidarități utilitare a familiilor, răspândirea largă a gospodăriilor alcătuite din 3 generații și adoptarea unor strategii economice ce să asigure un nivel cât mai ridicat al bunăstării prin diversificarea surselor de venit (spre exemplu din agricultură, din munca salariată dar și din economia secundară, subterană, din perioada comunistă) și exploatarea cât mai intensivă a muncii și resurselor familiei sunt caracteristici remarcate de D. Kideckel în țara Oltului pentru perioada comunistă. În cazul de față, mama Tore pornește de la o situație similară, înainte de colectivizare, se desprinde de gospodăria socrilor și își întemeiază una proprie, alcătuită din 2 generații, în care veniturile sunt obținute din munca la CAP, din munca industrială și din ceea ce se produce în propria gospodărie – agricultura pe lotul individual și rămășițele industriei casnice, respectiv textilele pe care ea le mai produce, între care semnificative sunt plăpumile pe care le realizează după moartea soțului. După 1990, proprietară a gospodăriei dar și a terenurilor

agricole, obținând venituri neîndestulătoare și cu o putere de muncă mult diminuată de vârstă, mama Tore reproduce același model social și economic ancestral, având avantaje multiple pentru perpetuarea gospodăriei și asigurându-i bătrânețile. Unul dintre fiii său, respectiv Nelu, preia, fără acte, gospodăria și o duce mai departe, se căsătorește și are copii. Membrii familiei au parte de resursele și îngrijirea de care au nevoie, contribuind cu muncă și venituri din surse diverse la bunăstarea gospodăriei. Dacă însă, conform cercetărilor monografice, în perioada interbelică predomină moștenirea heiului părintesc de către cel mai mic dintre copiii familiei (care rămânea, de obicei, ultimul în ordinea căsătoriilor), regula aceasta nu se mai respectă neapărat în anii de după război, date fiind schimbările ce țin de sporirea mobilității geografice și sociale, accesul sporit la educație, schimbările traseelor ocupaționale și diversificarea și schimbarea practicilor matrimoniale. Mama Tore este căsătorită cu fiul mai mare al familiei – cei doi ar fi putut rămâne pe curte, în casa soacrei, însă își schimbă în cele din urmă opțiunea. În gospodăria ei rămâne fiul său cel mare iar următoarea care o va moșteni va fi, cel mai probabil, fiica cea mare a acestuia, dat fiind că cea mică părăsește prima gospodăria și, de asemenea, dată fiind oportunitatea accesării fondurilor europene prin transferul de proprietate către aceasta, oportunitate pe care Nelu dorește în perioada respectivă să o valorifice. Acest transfer, însă, în cazul în care va fi avut loc, va fi fost pentru prima dată un transfer legal, cu acte, al terenurilor arabile ale familiei.

După cum am văzut, înzestrarea cu teren arabil, fără acte, și nu moștenirea acestuia, se mai practică până la colectivizare și se practică, într-o oarece formă, și după 1990. Mama Tore le dă ambilor fii ai ei pământ în uz, fără un transfer legal de proprietate. Mama Anei, rămasă văduvă, o înzestrează, în fapt, pe Ana cu anexe gospodărești și cu terenuri agricole din proprietatea ei, lucrate în regim de arendă, astfel încât ajutorarea să fie reciprocă.

Perpetuarea sistemului onomastic și a modalităților de transmitere a proprietății, strategia de gospodărire pe mai multe generații pe care familia o adoptă, diversitatea destul de mare a activităților agricole din gospodărie și caracterul ei de semi-subzistență, intensitatea muncii lor, rezultatele ei și destinația lor, toate trimit către o asemănare încă destul de mare a acestei gospodării cu una din Drăgușul anilor '30-'40. Deși au un caracter predominant închis, în sensul că produc cea mai mare parte din necesarul de consum al familiei și cumpără foarte puține dintre produsele pe care le folosesc, gospodăriile cercetate de monografiști produc în genere, într-o măsură, și pentru piață[12]. Primordială pentru ele este producerea în măsură cât mai mare a necesarului de consum al familiei cu forța de muncă de care dispun, ajustându-și în funcție de acest deziderat dimensiunea terenului lucrat, intensitatea muncii și tipul activităților întreprinse. Dincolo însă de atingerea acestui deziderat, țăranii din Drăguș caută în acea perioadă să obțină un surplus, un spor de producție din care să obțină venituri. Cultivă, spre exemplu, ovaz sau cartofi pentru piață, vânzând acest exces de produse unor negustori ambulanți ce vin în sat ca să le cumpere – același tipar ce reapare în Drăgușul de după 1990. Veniturile obținute astfel, țăranii anilor '30-'40 le folosesc în genere pentru investiții în gospodărie și pentru extinderea acesteia precum și pentru înzestrarea copiilor cu cele necesare pentru gospodăriile lor. Diferențele există – totuși un mod mult similar de a se gospodări am găsit și în familia mamei Tore, după 1990.

Mai mult, în eforturile lor neobosite de a-și menține gospodăria și de a o transmite mai departe, într-o formă pe cât se poate îmbunătățită și îmbelșugată, regăsim alte observații ale monografiștilor privind tipicul vieții țăranilor din Drăguș. În același studiu despre sistemul onomastic, Henri H. Stahl notează:

> „Regula cea mare a vieții familiale contemporane din Drăguș este următoarea: pe deasupra oamenilor considerați ca indivizi, și a voințelor lor, există o realitate care îi întrece și anume realitatea gospodăriei. Orișice detaliu din viața oamenilor este determinat de necesitatea existenței neîntrerupte a acestei unități sociale a gospodăriei."[13]

Aceeași regulă pare a se aplica în cazul mamei Tore și a familiei ei. Credința ei în îndatorirea de a munci, încapsulată și transformată într-o viață pe care mai multe generații o dedică gospodăriei, indică, din punctul meu de vedere, o suprapunere destul de bună între realitățile vieții acestei familii și această observație pe care Stahl o face în anii '30. Suprapuneri și corespondențe, forme de continuitate, altfel zis, am mai putut identifica pornind de la lucrarea Ștefaniei Cristescu-Golopența privind gospodăria în credințele și riturile magice ale femeilor din Drăguș, menționată și puțin mai sus[14]. În acest studiu, publicat inițial în anii '40, putem citi lucruri precum următoarele:

> „Aspectul economic al familiei gospodărești te izbește, e drept, în primul rând în viața noastră rurală. Gospodăria îți apare așa sub forma unui grup de oameni, care, legați de animale și lucruri (instrumente) și supuși celui mai aspru determinism al luptei pentru viață, sunt siliți la o muncă grea de fiecare clipă. Ea ți se prezintă deci sub forma unei comunități de muncă, în care fiecare membru, de la bătrân la copil, își are rostul său (de muncă) bine definit, spre folosul superior al întregului grup familial și nu al fiecărui membru în parte.[15]"

Probabil tocmai datorită prezenței constante, în tot acest interval, în spațiul rural românesc, a *celui mai aspru*

determinism al luptei pentru viață, gospodăria mamei Tore nu pare foarte mult schimbată față de gospodăriile țărănești la care autoarea face referire. O diferență ar fi, cel mai probabil, legată de statutul copiilor minori și contribuția lor în muncă în gospodărie, diminuată în măsura în care a sporit accesul lor la educație. Mai mult însă, am regăsit în studiul Ștefaniei Cristescu-Golopenția un element foarte semnificativ, întrezărit și în discuțiile cu mama Tore. Dincolo de o primă vedere sau analiză, mâhnirea acesteia privind zădărnicia muncii, cu care totuși familia e datoare indiferent de circumstanțe, trimite la o preocupare sau o dorință a acesteia pentru un spor, un câștig al muncii lor. Conform Ștefaniei Cristescu-Golopenția, preocuparea aceasta este una fundamentală pentru femeile din Drăguș, reflectată în mai toate credințele și riturile lor legate de gospodărie. Aceeași preocupare, în formă pur economică, o regăsim, de altfel, descrisă în studiile lui Alexandru Bărbat privind viața economică a Drăgușului și a Țării Oltului. În zbuciumul gospodăresc al lui Nelu și al Anei precum și în mâhnirea jinduitoare de mai mult și mai bine a mamei Tore am întrezărit același obiectiv pe care îl urmăreau și bunii și străbunii lor, țărani din Drăguș – sporul casei.

Păstrând o parte din modul de viață al antecesorilor, dedicându-și viața sporului gospodăriei lor, mama Tore, Nelu și familia lor se mai referă încă la sine ca fiind țărani – de la generația lui Nelu încolo, însă, o ruptură și o transformare identitară par a fi în curs. Așa cum am văzut în partea acestui studiu ce este dedicată problemei textilelor, Nelu, Ana și fiicele lor resping sau marginalizează obiectele mamei Tore și ale bunicilor paterni, ce sunt echivalate cu viața țărănească. Casa familiei este renovată și mobilată după modele moderne, orășenești. Satul în sine este în curs de reamenajare și modernizare – are grădiniță, școală, farmacie, cabinet medical și cabinet stomatologic, străzile îi sunt asfaltate, gospodăriile sunt racordate la rețeaua nou constituită de apă curentă și la cea de gaze. Dincolo de acoperirea nevoilor lor alimentare, Ana și Nelu trebuie să obțină venituri suficiente pentru a plăti numeroasele costuri ale vieții moderne: costurile cu îmbrăcămintea, costurile serviciilor diverse, taxele și impozitele, costurilor tuturor facilităților și utilităților, costuri ce nu mai diferă cu mult față de cele ale unor orășeni. O parte foarte semnificativă din ceea ce constituia în trecut universul economic al gospodăriei țărănești, munca femeilor pentru producția de textile în industria casnică, e pe cale să dispară. Sensurile pe care producția de textile le avea au dispărut deja, în cea mai mare parte. Războaiele de țesut zac dezasamblate sau sunt puse pe foc, obiectele de decor și hainele țărănești zac și ele, marginalizate sau nefolosite în cea mai mare parte a timpului, având statutul ambiguu sau ambivalent despre care am vorbit. Identitatea țărănească este scoasă periodic din dulapuri și cufere, de la naftalină, pentru utilitatea ei socială – le conferă oamenilor sentimentul unui trecut comun, al unei identități comune cu valențe pozitive și al apartenenței la o comunitate. Utilitatea economică a aceste identități există și ea – exploatate în principal pentru venituri ocazionale, după cum am văzut, aceste forme materiale ale identității țărănești încep a fi transformate mai mult, în perioada în care am realizat interviurile, într-o valoare economică exploatabilă, administrația și sătenii înșiși utilizându-le periodic pentru a atrage turiști și venituri din turism. Evoluția ulterioară a lucrurilor în acest sens îmi este însă, din păcate, necunoscută.

Satul în întregimea lui are, dincolo de gospodăriile precum cea a mamei Tore, cele ale bătrânilor ce nu includ și tineri în vârstă de muncă sau cele în care tinerii în vârstă de muncă sunt plecați în străinătate, gospodării ce întreține în sat o destul de înfloritoare viață economică. În sat există, spre exemplu, o pârtie de ski și o cabană ce sunt administrate privat, fermieri independenți ce produc pentru piață cartofi sau afine precum și un grup de producători, o asociație care lucrează, în principal în arendă, o foarte mare parte din terenurile agricole ale satului, având în portofoliu unități moderne de procesare și ambalare a legumelor, o fermă zootehnică și contracte comerciale consistente. Rădăcinile vieții economice recente a Drăgușului sunt analizate într-un foarte util studiu publicat într-un volum din 2009 de către Codrina Șandru. Aflăm aici o analiză a schimbării elitelor economice ale Drăgușului în primii ani după 1989. În anii '90, o singură familie își păstrează statutul de membru al elitei economice a satului avut și înainte de Revoluție - cea a morarului din sat. În cazul celorlalte familii, Șandru pune în lumină 3 factori ce susțin ascensiunea lor economică[16]. Primul dintre aceștia este ajutorul material acordat între membrii familiei[17], în baza unei solidarități intrafamiliale ce pare a fi caracteristică unui segment mai larg al populației Drăgușului (și Țării Oltului, în genere, v. Kideckel, 2006). Existența unor capitaluri ce puteau fi transmise în familie, grație migrației, veniturilor mai mari obținute din surse diverse înainte de 1990, economisirii și reîmproprietăririi de după 1990 sunt precondiții ale funcționării aceste solidarități intrafamiliale. Al doilea factor evidențiat de Codrina Șandru este achiziționarea de către aceștia a unor bunuri din patrimoniul CAP la prețuri avantajoase[18]. În cuvintele sale, *„aceste bunuri – imobile, ateliere, mașini și utilaje – au fost condiția de pornire a unor activități private în domeniul agricol, industrial sau comercial, care au oferit celor ce au intrat în posesia lor un avantaj economic evident."*[19]Asupra justeții acestor vânzări și cumpărări încă mai planau îndoieli în familia mamei Tore și în sat, de altfel. Bănuieli de favoritism intrafamilial sau colegial planează asupra procesului de vânzare a bunurilor CAP-ului dat fiind că mai multe persoane din această nouă elită economică sunt persoane ce au deținut funcții importante în CAP sau rude ale lor. Nu știm însă dacă aceste bănuieli au un fundament real sau un simptom poate al neîncrederii și bănuielilor pe care Kideckel le

descoperă a otrăvi sistemul social sătesc sub comunism, sistem în care oamenii *se descurcă* pe baza favoritismelor, relațiilor cultivate cu persoanelor din funcții de conducere și solidarității intrafamiliale. În fine, un al treilea factor identificat de Șandru este *„lansarea într-o activitate privată aducătoare de profit"*[20] – cea mai mare parte din noua elită economică a Drăgușului e constituită din antreprenori, persoane ce își deschid firme după 1990. Simplul fapt că aceștia înființează firme nu este însă suficient pentru a explica reușita lor – reușesc în special cei ce lucraseră sau aveau o expertiză anterioară în domeniu, *„dispunând de cunoștințe, tehnici sau relații sociale utile necesare deschiderii unei astfel de activități"*[21].

De ce, ne-am putea întreba, nu devine Nelu un *fermier* cu o exploatație la fel de înfloritoare și de bine inserată pe piață precum alți gospodari din sat? În baza cercetării mele sumare aș putea identifica doar unii factori ce contribuie la statutul gospodăriei ale cărei baze le pune mama Tore și pe care Nelu o duce mai departe. Gospodăria lor pierde, în primul rând, din startul "cursei" economice în prima parte a anilor '90. Fiu al unei văduve care își susține cu greu gospodăria din realizarea și vânzarea plăpumilor și nu este dispusă să își asume riscuri financiare semnificative, Nelu este lipsit de capitalurile inițiale de care alții dispun. Tractorist la CAP, absolvent de liceu agricol, își valorifică pe cât de mult poate cunoștințele și avantajul pe care acestea i-l conferă. Cu fondurile pe care le strânge din vânzarea cartofilor pe piață reușește să își cumpere un prim utilaj, la mâna la a doua – nu este însă unul dintre cumpărătorii privilegiații ai patrimoniul CAP, din lipsă de fonduri și din lipsa capitalului social de care aceștia dispun, cel mai probabil. Calitatea de producător independent, operând în genere fără forme legale și lipsit de un capital social semnificativ contribuie la dificultățile inserției produselor sale pe piață. Încearcă să își vândă singur produsele pe piețele din București, înfrânt fiind în cele din urmă de lipsa timpului pe care să îl dedice vânzărilor, de lipsa altor persoane care să facă acest lucru pentru el și de apariția unor comercianți-intermediari străini de interesele gospodăriei sale care acaparează piețele. În cele din urmă sfârșește vânzându-și produsele altor intermediari, comercianți locali sau ambulanți, pe prețuri mici, ce îi zădărnicesc aproape munca și fac foarte dificilă acumularea unor capitaluri. Cheltuielile de producție constant mari și neaccesarea unor forme guvernamentale de sprijin până la aderarea României la U.E. contribuie și ele la această dificultate. Nelu își păstrează independeța în tot acest interval – nu intră în asociații sau în formule cooperatiste. Nu este singurul care preferă să facă lucrurile astfel – din relatările sale, după 1990, gospodarii din Drăguș se mai asociază, însă pentru scurt timp, spre exemplu ca să își cumpere tractoare. Asociațiile se dizolvă însă în scurt timp și oamenii își cumpără apoi singuri tractoare și îți lucrează individual terenurile. Cooperative nu s-au mai înființat și nimeni nu pare interesat să le înființeze. Cooperarea economică se limitează, în genere, la familia restrânsă – orientarea spre familie și interesul de familie rămân fundamentale în sat, concomitent cu o disoluție continuă a solidarității comunitare[22]. În sat funcționează totuși, cu mult succes, o singură asociație, un grup de producători –una în care acționar majoritar este o firmă fondată de un inginer, fiul penultimului președinte al CAP-ului local, și membri ai familiei sale. Fondată în anii '90, cumpărând o semnificativă parte din bunurile din patrimoniul CAP, această firmă ajunge să lucreze, în arendă, o foarte mare parte din terenurile din Drăguș. După aderarea la U.E. firma își asociază mai mulți producători din zonă, înființând un grup de producători ce accesează fonduri europene și facilitează comercializarea produselor lor. În același timp, după aderarea la U.E., gospodăria condusă de Nelu începe să primească sprijin financiar sub forma subvențiilor – insuficient însă, din relatările familiei, pentru a compensa pentru diferența între costurile de producție și prețul de vânzare al produselor. Lipsit de informațiile necesare, Nelu pierde oportunitatea accesării măsurii de sprijinire a instalării tinerilor fermieri, depășind pragul de vârstă. Insuficienta capitalizare a exploatației sale, decalajul de cunoștințe și monopolizarea de către firmele de consultanță a domeniului redactării și depunerii proiectelor finanțate din fonduri europene, lipsa sa de putere și de control încă din stadiul redactării și lipsa unei plase de siguranță în cazul implementării, ce îl face să nu își asume ținte de dezvoltare și riscurile asociate lor, toți acești factori îl impiedică în continuare să acceseze forme mai consistente de sprijin. Singura oportunitate rămasă deschisă pare a fi aceea de a transfera proprietatea asupra terenurilor agricole fiicei sale mai mari – un mijloc hibrid, parte tradițional, parte modern, de a accesa, eventual, o formă de sprijin pentru dezvoltarea gospodăriei sale.

Un final deschis – în loc de concluzii

Ce se alege, astfel, de gospodăria noastră? Mai este ea o gospodărie țărănească? Nelu însuși oscilează între a se numi pe sine *țăran* și *fermier,* aspect ce reflectă, în opinia mea, transformarea încă incompletă a identității și modului de viață al acestor oameni și dificultatea de le a atașa o etichetă acestora. În privința elementelor ce compun modul de viață și identitatea țărănească în perioada interbelică și în anii '40 ai secolului trecut ne punem face o imagine destul de complexă, grație în principal cercetărilor Școlii lui Dimitrie Gusti. Pentru perioada ce urmează, până în contemporaneitate, după cum spuneam și anterior, cercetările sunt totuși puține și, în ciuda existenței unor realizări valoroase, orice imagine rezultată este una cel puțin lacunară, perioade întregi, zone geografice și tipuri de procese

fiind cunoscute superficial sau necunoscute în amploarea și profunzimea lor. Pentru perioada anilor '90 și 2000, în publicații academice – dar nu numai – este vehiculată ideea unei "reapariții" a țărănimii dată fiind larga răspândire a agriculturii de subzistență sau semi-subzistență, în unele cazuri, fenomen asociat în genere unei mari fragmentări a proprietăților agricole. Inițial cercetătorii și cei ce definesc politicile de dezvoltare rurală asociază agricultura de subzistență și semi-subzistență sărăciei și subdezvoltării și definesc un nou ideal pentru transformarea lumii rurale românești – *fermierul.* Branșat la rețele de aprovizionare și infrastructură, bine educat și dotat cu tehnologia modernă necesară, *fermierul* are unde să își depoziteze produsele, poate chiar să le ambaleze și să le proceseze, poate să acceseze rețele de distribuție sau își comercializează direct produsele pe piețe naționale și internaționale și creează locuri de muncă pentru oamenii din comunitatea sa. Odată ce necesitatea unei dezvoltări durabile devine prioritară pe agenda Europeană și pe cea națională, în consecință, *fermierului* îi sunt adăugate câteva dintre virtuțile *țărăniei* – conectate, în primul rând, caracterului ecologic sau prietenos cu mediul al practicilor agricole tradiționale, dat de neutilizarea fertilizatorilor chimici și pesticidelor artificiale, folosirea soiurilor sau speciilor tradiționale, locale sau naționale, și distribuția produselor pe piețe de proximitate. Gospodari precum Nelu se numesc pe sine *țărani*, atașând o conotație pozitivă termenului, atunci când vorbesc despre caracterul mai *curat* al produselor lor (dată fiind utilizarea mai redusă de pesticide și îngrășăminte) dar și pentru a se diferenția pe sine ca producători și vânzători direcți ai produselor lor, în contrast cu intermediarii. Analizată din punctul de vedere al sociologilor ce descriu populația rurală pre-colectivizare, cu dimensiunile și indicatorii multipli, economici, sociali și culturali, ce caracterizează modul de viață *țărănesc,* gospodăria lui Nelu nu mai este una realmente sau întocmai țărănească. Nu este întocmai astfel nici atunci când o comparăm cu idealul *fermierului-țăran* ce contribuie, integrat pe pieţele locale, la dezvoltarea durabilă. Nu corespunde, de asemenea, idealului *fermei și fermierului* așa cum este el definit, în cele din urmă, de promotorii dezvoltării rurale. Gospodăria lui este într-o situație de tranziție inclusiv la 7-8 ani după aderarea României la Uniunea Europeană – iar destinul ei până în ziua de astăzi rămâne incert.

Note:

1. Apelativul *mama Tore,* folosit și de oamenii din sat și de familie, reflectă statutul ei de mamă, soacră și bunică.
2. Regionalism, formulă de politețe pentru femei, un fel de "tanti"
3. Vecina
4. Mama Tore
5. Vecina
6. Intervievator
7. Mama Tore
8. Regionalism, are sensul de "da".
9. Henri H. Stahl, „Sistemul onomastic drăgușan: Regula 'gineririi pe curte'", *Arhiva pentru Știința și Reforma Socială*, București, an XII, nr. 1-2 (1934).
10. Ștefania Cristescu-Golopenția, *Gospodăria în credințele și riturile magice ale femeilor din Drăguș (Făgăraș)* (București: Paideia, 2002).
11. David A. Kideckel, *Colectivism și singurătate în satele românești: Țara Oltului în perioada comunistă și în primii ani după Revoluție* (Iași: Polirom, 2006)
12. Alexandru Bărbat, *Desvoltarea și structura economică a Țării Oltului – cu un plan de organizare* (Cluj: Tipografia Națională de Societate Anonimă, 1938) și Alexandru Bărbat, *Drăguș – Un sat din Țara Oltului (Făgăraș): Manifestări economice* (București: Institutul de Științe Sociale al României, 1944)
13. Henri H. Stahl, *Sistemul onomastic drăgușan: Regula "gineririi pe curte"*
14. Cristescu-Golopenția, *Gospodăria.*
15. Ibid., 34.
16. Codrina Șandru, *Studii și confesiuni despre Drăgușul contemporan* (Cluj-Napoca: Presa Universitară Clujeană, 2009), 44-45.
17. Ibid., 44.
18. Ibid.
19. Ibid.
20. Ibid.
21. Ibid.
22. v. David A. Kideckel, *Colectivism și singurătate în satele românești: Țara Oltului în perioada comunistă și în primii ani după Revoluție* și Șandru, *Studii și confesiuni despre Drăgușul contemporan*

Bibliography:

Bărbat, Alexandru. *Desvoltarea și structura economică a Țării Oltului – cu un plan de organizare* [The Development and Economic Structure of Țara Oltului]. Cluj: Tipografia Națională de Societate Anonimă, 1938.

Bărbat, Alexandru. *Drăguș – Un sat din Țara Oltului (Făgăraș): Manifestări economice* [*Drăguș – A Village from Țara Oltului (Făgăraș): Economic Manifestations*]. Bucharest: Institutul de Științe Sociale al României, 1944.

Cristescu-Golopenția, Ștefania. *Gospodăria în credințele și riturile magice ale femeilor din Drăguș (Făgăraș)* [The Household in the Beliefs and Rites of the Women of Drăguș (Făgăraș)]. Bucharest: Paideia, 2002.

Kideckel, David A. *Colectivism și singurătate în satele românești: Țara Oltului în perioada comunistă și în primii ani după Revoluție* [The Solitude of Collectivism: Romanian Villagers to the Revolution and Beyond]. Iași: Polirom, 2006

Kligman, Gail, and Katherine Verdery. *Țăranii sub asediu: Colectivizarea agriculturii în România (1949-1962)* [*Peasants under Siege*: The Collectivization of Romanian Agriculture, 1949-1962]. Iași: Polirom, 2015.

Stahl, Henri H. "Sistemul onomastic drăgușan: Regula 'gineririi pe curte'" [The Naming System in Drăguș: Regulating Man's Inclusion in a Household through Marriage]. *Arhiva pentru Știința și Reforma Socială*, București, an XII, nr. 1-2 (1934).

Șandru, Codrina. *Studii și confesiuni despre Drăgușul contemporan* [Studies and Confessions from Contemporary Drăguș]. Cluj-Napoca: Presa Universitară Clujeană, 2009.

DRĂGUŞ

